

PAM Pokrajinski
arhiv
Maribor

Moderna
arhivistika

Časopis arhivske teorije in prakse
Journal of Archival Theory and Practice

Letnik 5 (2022), št. 2 / Year 5 (2022), No. 2

Maribor, 2022

Prejeto / Received: 31. 08. 2022

1.02 Pegledni znanstveni članek

1.02 Review article

<https://doi.org/10.54356/MA/2022/SSPL1480>

GRADIVO ARHIVA JUGOSLAVIJE V BEOGRADU O POLITIČNEM DELOVANJU ANTONA KOROŠČA V 30. LETIH 20. STOLETJA

Asist. Tadeja MELANŠEK

Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru, Slovenija

tadeja.melansek@um.si

Izvleček:

V prispevku je predstavljeno arhivsko gradivo o Antonu Korošču, enem največjih slovenskih politikov 20. stoletja. Gradivo hranijo v Arhivu Jugoslavije v Beogradu. Zaradi boljšega razumevanja je najprej podana krajša biografija Korošca, sledi kratek pregled zgodovine razvoja Arhiva Jugoslavije in na koncu še predstavitev relevantnih arhivskih fondov pri preučevanju političnega delovanja Antona Korošca v 30. letih 20. stoletja.

Ključne besede:

Arhiv Jugoslavije, Beograd, Srbija, Anton Korošec, arhivistika, arhivski viri

Abstract:

Archival Records in the Archives of Yugoslavia in Belgrade about Anton Korošec's Political Activity in the 1930s

This paper presents archival records about Anton Korošec, one of the greatest Slovenian politicians of the 20th century. These records are kept in the Archives of Yugoslavia in Belgrade, Serbia. For the sake of clarity, the text of the paper begins with a short biography of Korošec, followed by a short overview of the development and history of the Archives of Yugoslavia. The paper finishes with a presentation of archival fonds that served as guidelines for studying the political activities of Anton Korošec in the 1930s.

Key words:

Archives of Yugoslavia, Belgrade, Serbia, Anton Korošec, archival studies, archival sources

1 Uvod

Prispevek obravnava tematiko dostopnosti arhivskega gradiva o enem največjih slovenskih politikov 20. stoletja Antonu Korošču v beograjskem Arhivu Jugoslavije. Gre za zadnjega velikega političnega voditelja Slovencev iz duhovniških vrst, ki je pustil nepozaben pečat tako na slovenski kot tudi širše, na državni/jugoslovanski politični sceni. Za časa svojega dolgega političnega udejstvovanja je aktivno deloval kar v treh državah – Avstro-Ogrski, Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov ter Kraljevini Srbov,

Hrvatov in Slovencev, kasnejši Kraljevini Jugoslaviji –, zato moramo podatke o njegovem poznejšem političnem delovanju v tridesetih letih 20. stoletja med drugim iskati v današnjem Arhivu Jugoslavije v Beogradu.

Arhiv Jugoslavije je prostorsko zelo velika institucija, skupno hrani 847 fondov in zbirk, v katerih najdemo gradivo o nastanku, obstoju in razpadu jugoslovanskih držav. Med drugim najdemo v njem tudi arhivsko gradivo o Antonu Korošču, ki je razpršeno med več arhivskih fondov, predstavljenih v prispevku.

2 Anton Korošec

Anton Korošec se je rodil 12. maja 1872 v Biserjanah pri Vidmu ob Ščavnici očetu Janezu in materi Neži. Srednješolsko izobraževanje je pričel leta 1884 na ptujski deželni gimnaziji, leto kasneje ga je nadaljeval na državni gimnaziji v Mariboru, kjer je bil tudi gojenec dijaškega semenišča. Kot ugotavlja Bister, se je že zelo zgodaj začel zanimati za politično dogajanje. Bil je član Slovenskega dijaškega društva visokošolcev mariborske klasične gimnazije in pisal za leposlovni list malega semenišča in druge (Bister, 1992, 12–19).

Korošec je svojo izobraževalno pot nadaljeval leta 1892, ko je vpisal filozofsko-bogoslovni študij v knezoškofijskem semenišču lavantinske škofije (1859 sedež škofije prenesen v Maribor). Med predavatelji moramo posebej izpostaviti dr. Ivana Mlakarja, takrat glavnega urednika katoliškega tednika *Slovenski gospodar* (1885–1894), katerega urednik je leta 1898 postal tudi Korošec. Bister tako Mlakarju pripisuje zasluge, da je Korošču približal časnikarsko delo (Bister, 1992, str. 19–20). Kot ugotavlja dr. Martin Bele, sta se omenjena poznala še iz časa Koroščevih mariborskih gimnazijskih let, ko je bil Korošec gojenec tamkajšnjega dijaškega semenišča. Kot njegovo odgovorno osebo v dijaškem spričevalu 6. razreda (1898–1899) najdemo zavedenega prav dr. Ivana Mlakarja.¹ V času izobraževanja za poklic duhovnika je Korošec sodeloval v literarnem društvu mariborskih bogoslovcev ter pri časopisu *Lipica*, kjer je objavljajal besedila, vezana na politiko, krščanstvo v tedanji Avstro-Ogrski, gospodarstvo, socialne teme ipd. (Bister, 1992, 20–22).

V torek, 25. junija 1895, torej ob koncu njegovega tretjega letnika, je bil Korošec posvečen v duhovnika. Mesec dni kasneje je imel novo mašo v domači županiji, a se je z namenom, da dokonča študij že jeseni, vrnil v Maribor. V tem času je spoznal dr. Janeza Evangelista Kreka, s katerim sta kasneje politično sodelovala. Kot kaplan je od 5. avgusta 1896 deloval v Sladki Gori pri Ponikvi, 1. marca 1897 je bil premeščen v Radlje ob Dravi, zatem pa je 1. maja 1898 nastopil v službo študijskega prefekta v mariborskem malem semenišču, kjer je ostal do 5. junija 1902. Velja omeniti, da se je v tem času ukvarjal tudi s časnikarstvom. Tako je od vsega začetka leta 1881 sodeloval pri listu *Südsteirische Post*, od 1898 bil urednik pri *Slovenskem gospodarju* in od 1901 urednik priloge slednjega *Naš dom*. Z objavljanjem prispevkov v omenjenih časnikih si je med bralci kar hitro pridobil prepoznavnost (Bister, 1992, 23–35).

Po letu 1902 je stalno opravljanje duhovniškega poklica postavil na stran in se posvetil politiki in časnikarstvu. Tega leta je prvič poskusil s parlamentarno kandidaturo na volitvah za štajerski deželni zbor kot klerikalni kandidat, a ni bil izvoljen (Bister, 1992, 35–36; Melik, 1965, 390–391). Kot ugotavlja Bister, je poraz na volitvah Korošča motiviral, da se je še z večjo vnemo posvečal politiki, in kar kmalu se je njegovo ime povezovalo z narodno zavednim slovenstvom na Spodnjem Štajerskem. Poraz pa ga je

¹ Svoje ugotovitve je doc. dr. Martin Bele predstavil v referatu »Koroščev rod in mlada leta« na Koroščevem simpoziju (14.–15. 12. 2020), ki sta ga organizirala Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru in Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča v Mariboru.

tudi spodbudil, da je nadaljeval z izobraževanjem, in tako je leta 1905 na graški teološki fakulteti doktoriral (Bister, 1992, 36–38).

Nova priložnost v politiki se je Korošču ponudila leta 1905, ko se je zaradi smrti državnozbornskega poslanca sprostilo mesto v peti, splošni kuriji na Spodnjem Štajerskem. Na volitvah 29. maja 1906 je Korošec, ki je kandidiral kot uradni slovenski buržoazni kandidat, prepričljivo zmagal in 7. julija 1906 kot novoizvoljen poslanec splošne kurije volilnega okrožja Celje zasedel mesto v dunajskem državnem zboru. Med dogodki tega leta naj izpostavimo še tretji katoliški shod v ljubljanskem malem semenišču (25.–28. 8.), na katerem se je Korošec v vseslovenski javnost prvič pridružil pomembnima slovenskima voditeljema Ivanu Šušteršiču in Janezu Evangelistu Kreku. S svojim govorom o kmečkem stanu pa je med poslušalci shoda napravil zelo dober vtis (Bister, 1992, 41–42; Bister, 1991, 21–22).

Tako se je začela politična pot ene izmed najpomembnejših slovenskih političnih osebnosti prve polovice dvajsetega stoletja, ki je za časa svojega (dolgega) političnega udejstvovanja aktivno delovala kar v treh državah: Avstro-Ogrski, Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov ter Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev (kasneje Kraljevini Jugoslaviji). Anton Korošec je bil zadnji veliki politični voditelj Slovencev iz duhovniških² vrst (Maver, 2018, 117), ki je pustil nepozaben pečat tako na slovenski kot širši državni jugoslovanski politični sceni. Gre torej za osebo političnih dosežkov, ki jih zaradi prostorske omejitve ni moč predstaviti na samo nekaj straneh. Tako bodo le površinsko izpostavljene politične funkcije, ki jih je Korošec zasedal.³

Svojo kariero državnozbornskega poslanca na Dunaju je Korošec nadaljeval kot kandidat katoliške politične stranke Slovenske kmetijske zveze na Štajerskem (SKZ), ki je zmagala na državnozbornskih volitvah leta 1907, 1911 in deželnozbornskih leta 1909. Liberalci so ga obtoževali, da se je »zanimal le za visoko politiko« in zanemarjal krivice, ki so se godile slovenskemu narodu, vendar to ni držalo. Korošec je v vlogi poslanca na pristojne ministre večkrat vložil interpelacije, vezane na sporni odnos oblasti in nemških nacionalcev do Slovencev (Perovšek, 2021a, 301, 303).

Na Vidov dan, 28. junija 1914, se je zgodil atentat na prestolonaslednika Franca Ferdinanda, ki so ga Slovenci videli kot rešitelja narodnostnega vprašanja. Atentat je bil povod za štiri leta groze, ki je pustošila po Evropi in svetu – s pričetkom prve svetovne vojne pa so se stvari spremenile tudi na »dunajskem parketu«. Podrobnosti o Korošču in slovenski politiki v času prve svetovne vojne najdemo v že omenjeni Bistrovi knjigi, naj pa na tem mestu izpostavimo, da je v sredo, 30. maja 1917, Korošec kot predsednik Jugoslovanskega kluba v treh jezikih prebral Majniško deklaracijo, ki je zahtevala združitev vseh južnih Slovanov v eno državno enoto v okviru habsburške monarhije (Griesser Pečar, 2019, 303–304; Stavbar, 2017, 52).

V letu 1917 velja omeniti še dva dogodka, najprej smrt dr. Janeza Evangelista Kreka (8. oktobra), katerega pogreb je bil po besedah Bistra prva velika manifestacija za idejo Majniške deklaracije, in »zaton Šušteršičeve zvezde ter vzhajanje Koroščeve«. Kot Šušteršičev naslednik je bil Korošec 13. novembra izvoljen v avstrijsko delegacijo za kronovino Kranjsko, 27. decembra pa je prevzel še vodenje Vseslovenske ljudske

² V reviji *Studia Historica Slovenica* (2022) je v številki o Korošču Gašper Mithans objavil prispevek z naslovom *Anton Korošec in apostolski nuncij Ermenegildo Pellegrinetti: politični katolicizem, manjšinsko vprašanje in konkordat med Svetim sedežem in Kraljevino Jugoslavijo, ki bralcu približa pogled italijanskega kardinala na Korošca*.

³ Za temeljno delo o političnem delovanju Antona Korošca na Dunaju velja *Bistrova monografija iz leta 1992 »Anton Korošec: državnozbornski poslanec na Dunaju«*. Za Koroščevo kasnejše delovanje, in sicer v Kraljevini Jugoslaviji, glej monografijo Andreja Rahtena *»Anton Korošec: slovenski državnik kraljeve Jugoslavije«, ki je izšla v letošnjem letu*.

stranke (od 1920 ponovno Slovenska ljudska stranka – SLS) (Bister, 1992, 207, 215; Gašparič, 2007, 29).

Še pred koncem prve svetovne vojne, natančneje 16. in 17. avgusta, je bil ustanovljen Narodni svet za Slovenijo in Istro, katerega predsednik je postal Anton Korošec (Perovšek, 2019a, 334). Po avstro-ogrski prošnji po miru je bilo v Zagrebu 5. in 6. oktobra ustanovljeno Narodno vijeće Slovencev, Hrvatov in Srbov, 8. oktobra pa je pristopila tudi hrvaško-srbska koalicija. Za predsednika Narodnega vijeća je bil nekaj dni kasneje izvoljen Korošec (Bister, 1992, 258–259).

Naposled so habsburški Jugoslovani pretrgali vezi z monarhijo in 29. oktobra 1918 ustanovili Državo Slovencev, Hrvatov in Srbov (Perovšek, 2019b, 370). Zanimivo pa Anton Korošec za časa nastanka države ni bil v domovini, temveč se je dva dni pred njeno razglasitvijo, torej 27. oktobra, z Nikolo Pašićem in Antejem Trumbićem odpravil v Švico. Prav tako je Korošec zamudil razglasitev Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (Kraljevina SHS), ko sta se 1. decembra 1918 združili Država SHS in Kraljevina Srbija, saj se je v domovino vrnil šele dan kasneje, 2. decembra (Lukan, 1991, 33; Friš, 2020, 661).

V novonastali Kraljevini SHS je Korošec sodeloval s političnimi strankami in zasedal več funkcij, med katerimi naj izpostavimo naslednje; že v prvi sestavljeni vladi kraljevine je Korošec 20. decembra 1918 zasedel podpredsedniško mesto, v začetku aprila 1919 pa postal minister za prehrano. Protičeva vlada je 29. julija 1919 za nekaj časa odstopila, v njenem ponovnem nastopu pa je Korošec 19. februarja 1920 spet zasedel mesto podpredsednika vlade in tokrat položaj ministra za promet. To funkcijo je obdržal tudi pod nastopom Vesničeve vlade (18. maja in nato ponovno 17. avgusta 1920). Zaradi slabega volilnega rezultata SLS na volitvah je z mesta ministra za promet odstopil 11. decembra 1920 (Čuš, 2006, 23; Steinbacher in Rahten, 2019, 73; Perovšek, 2021b, 497; Rahten, 2021, 332).

Po sprejetju Vidovdanske ustave 28. junija 1921 se je SLS v opoziciji povezala s Hrvaško republikansko seljačko stranko in Jugoslovansko muslimansko organizacijo. S sprejetjem Blejskega sporazuma med predsednikom vlade Velimirjem Vukičevićem in Antonom Koroščem, 11. julija 1927, se je SLS začela odmikati od avtonomistično-federalističnega programa. Pod Vukičevićevo vlado je Korošec 23. februarja 1928 postal minister za notranje zadeve. Že čez pet mesecev je zaradi kriznega stanja v državi po atentatu na Stjepana Radića kot prvi Nesrb postal ministrski predsednik. 27. julija 1928 je sestavil vlado in obenem obdržal položaj notranjega ministra (Čuš, 2006, 23–24).

Zaradi takratnega stanja v državi pa Koroščeva vlada ni imela realnih možnosti obstanka, tako je 31. decembra 1928 odstopila. V začetku naslednjega leta je kralj Aleksander izvedel državni udar in uvedel diktaturo, poznano tudi kot šestojanuarska diktatura, po datumu njenega nastopa. Novi predsednik vlade je postal general Petar Živković, Anton Korošec pa je zasedal položaj ministra za promet. S 5. avgustom 1929 je Korošec postal minister za gozdove in rudnike, to je ostal do 28. septembra 1930, ko je odstopil s funkcije, skupaj s SLS, ki je izstopila iz vlade. V letu 1931 je kot honorarni profesor za združništvo predaval na Kmetijski fakulteti v Beogradu (Čuš, 2006, 24).

Konec leta 1932 je zaznamovala *Slovenska deklaracija*, poznana tudi pod imenom Ljubljanske punktacije – mesec dni prej so bile na Hrvaškem sprejete t. i. *Zagrebske punktacije*. *Slovenska deklaracija* je za Slovence zahtevala avtonomno Slovenijo, zastavo, ime, etnično skupnost, kulturno svobodo in finančno samostojnost. Prav tako je stremela k združenju Sloveniji in spremembi mej, kakršne so bile načrtane po prvi svetovni vojni. Beograd je nanjo gledal kot na separatistično delovanje voditeljev takrat prepovedane SLS, zaradi česar je bil januarja 1933 Anton Korošec interniran najprej v

Vrnjačko Banjo, nato v Tuzlo in naposled na Hvar (Rahten, 2018, 852–853; Čuš, 2006, 24; Pelikan, 2021, 415).

Časovno obdobje tridesetih let 20. stoletja, ki ga obravnava pričujoči prispevek, je tako Anton Korošec deloma preživel v internaciji. Ta se je zanj zaključila po atentatu na kralja Aleksandra 9. oktobra 1934 v francoskem Marseillu. V vladi Milana Stojadinovića je Korošec leta 1935 postal notranji minister in na tem položaju ostal kar tri leta in pol, kar je bil za tiste čase svojevrsten dosežek. V letu 1938 je postal predsednik senata, to mesto je zasedal vse do svoje smrti. O vlogi Korošca pri padcu Stojadinovićeve vlade februarja 1939 se je v prispevku »Anton Korošec in padec vlade Milana Stojadinovića. O zarotah in zarotnikih« razpisal že zgodovinar Jure Gašparič (Gašparič, 2021, 435–470). Zadnjo politično funkcijo, ki jo je v svoji dolgi karieri zasedal, je nastopil 29. junija 1939 kot minister za prosveto (Čuš, 2006, 24).

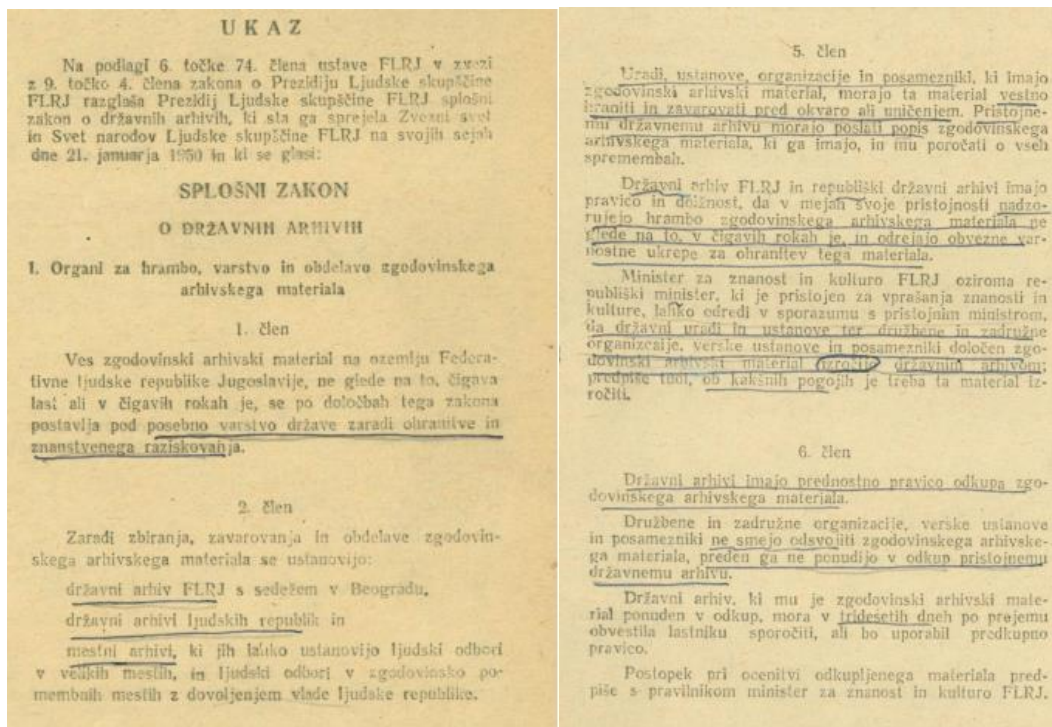
Anton Korošec je umrl 14. decembra 1940 v Beogradu v devetinšestdesetem letu starosti. Njegovega pogreba v Ljubljani (Navje) 17. decembra 1940 naj bi se udeležilo 15.000 pogrebcev, sprevod pa naj bi obkrožala štiridesettisočglava množica (Rahten, 2022, 545–547).

3 Arhiv Jugoslavije

Pobuda za ustanovitev jugoslovanskega državnega arhiva je nastala že v času Kraljevine Jugoslavije, a kljub pripravam do ustanovitve arhiva v tem času ni prišlo. Šele po drugi svetovni vojni, ko je bil leta 1950 sprejet *Splošni zakon o državnih arhivih* (Opšti zakon o državnih arhivama)⁴, ki je reguliral ustanovitev zveznega, državnih, mestnih in drugih arhivov ljudskih republik ter drugih arhivov v državi, je bil v Beogradu osnovan Državni arhiv Federativne ljudske Republike Jugoslavije (FLRJ). Po zakonu je bil Državni arhiv FLRJ zadolžen za hrambo arhivskega gradiva, nastalega pri poslovanju najvišje državne uprave, predvsem zvezne vlade, medtem ko so državni arhivi ljudskih republik hranili nastalo republiško gradivo. Arhiv FLRJ je najprej deloval pod nadzorom Sveta za znanost in kulturo vlade FLRJ, od konca leta 1953 pa kot samostojni zvezni organ (Miklavčič, 1951, 241, 244; Arhiv Jugoslavije, Organizacioni razvoj).

---

⁴ *Splošni zakon o državnih arhivih* (1950), *Uradni list SFRJ*, št. 12/1950

Slika 1: Izsek Uradnega lista, kjer je objavljen Splošni zakon o državnih arhivih

V letu 1956 je z *Zakonom o zveznih upravnih organih*⁵ arhiv dobil status upravne ustanove pod nadzorom Sekretariata Zveznega izvršnega sveta za izobraževanje in kulturo. Osem let kasneje, leta 1964, je bil sprejet *Zakon o Arhivu Jugoslavije*,⁶ s katerim se je arhiv preimenoval v Arhiv Jugoslavije. Takrat je arhiv dobil status zavoda na področju kulture, nadzor nad zakonitostjo njegovega dela pa je ostal v rokah Zveznega sekretariata za izobraževanje in kulturo (Arhiv Jugoslavije, Organizacioni razvoj).

Status arhiva se je spremenil z novim zakonom o *Arhivu Jugoslavije*,⁷ sprejetim leta 1973, ko je postal zavod, ustanovljen za opravljanje nalog, ki so v interesu za izpolnjevanje nalog organov zveze. Nadzor nad njim je prešel na Zvezni sekretariat za pravosodje in splošno upravo. Tri leta kasneje, leta 1976, je nadzor nad zakonitostjo dela arhiva prešel na Zvezni komite za znanost in kulturo. Čez dve leti je bil sprejet zakon, ki je predvideval organizacijo in obseg zveznih upravnih organov ter zveznih organizacij (1978), s katerim je Arhiv Jugoslavije dobil status zvezne organizacije in postal del zvezne uprave. Kot tak je opravljal upravne, strokovne in druge naloge, ki so bile določene z zakonom (Arhiv Jugoslavije, Organizacioni razvoj).

Celovito je bil status Arhiva Jugoslavije kot zvezne organizacije urejen leta 1986 z *Zakonom o arhivskem gradivu federacije*.⁸ V istem zakonu je bilo med drugim tudi določeno, kaj spada pod arhivsko gradivo in kakšne so dolžnosti ter pravice ustvarjalcev, ki so arhivu morali predati gradivo, in obratno, dolžnost arhiva do le-teh (Arhiv Jugoslavije, Organizacioni razvoj).

⁵ *Zakon o zveznih upravnih organih arhiva (1956), Uradni list SFRJ, št. 13/1956*

⁶ *Zakon o Arhivu Jugoslavije (1964), Uradni list SFRJ, št. 48/64*

⁷ *Zakon o Arhivu Jugoslavije (1973), Uradni list SFRJ, št. 6/73, sprememba Uradni list SFRJ, št. 18/76.*

⁸ *Zakon o arhivskem gradivu federacije (1986), Uradni list SFRJ, št. 11/1986.*

Zaradi razpada SFRJ je bil potreben nov *Zakon o arhivskem gradivu Zvezne Republike Jugoslavije* (sprejet šele 1998),⁹ ki pa ni prinesel bistvenih sprememb. Arhiv je tako še dalje bil organizacija zvezne uprave, prav tako so njegove pristojnosti v veliki meri temeljile na prejšnjih predpisih. Z nastankom Državne skupnosti Srbije in Črne gore je bil leta 2003 arhiv preimenovan v Arhiv Srbije in Črne gore. V *Uredbi o oblikovanju ministrstev, organizacij in služb Ministrskega sveta* so kot naloge arhiva navedene: evidentiranje, zbiranje, prevzemanje, urejanje, obdelava, objavljane, proučevanje, varstvo in uporaba arhivskega gradiva, popis na novo predanega gradiva Srbije in Črne gore (Arhiv Jugoslavije, Organizacioni razvoj).

Po treh letih obstoja je leta 2006 Državna skupnost Srbije in Črne gore razpadla, zato je arhiv padel pod pristojnost novonastale Republike Srbije. Šele leta 2009 je srbska vlada s sklepom ustanovila Arhiv Jugoslavije (*Odluka o osnivanju Arhiva Jugoslavije*),¹⁰ s čimer je bilo arhivu vrnjeno staro ime. Status arhiva je ustanova na področju kulture, njegova dejavnost pa je ostala nespremenjena (Arhiv Jugoslavije, Organizacioni razvoj).

Arhiv Jugoslavije hrani 847 fondov in zbirk, v katerih najdemo gradivo o nastanku, obstoju in razpadu jugoslovanskih držav. Že od samega začetka se arhiv srečuje s prostorsko stisko hrambe gradiva. Do prvega večjega vala prevzema gradiva je prišlo nekaj let po ustanovitvi, natančneje leta 1955, ko je bilo skupno prejetih 7202 metrov gradiva, do drugega leta 1992, ko je bilo prejetih 7000 metrov. Skupno je bilo v obdobju od 1990 do 1993 prevzetih 10.845 metrov gradiva. Aprila 1999 je bilo med bombardiranjem NATA uničenih 5 arhivskih fondov, ki so se nahajali v stavbi SMUP, od tega štirje v celoti in en delno. Na uradni spletni strani Arhiva Jugoslavije najdemo podatek, da je do leta 2006 letna količina prejetega gradiva devetkrat preseгла 1000 metrov (Arhiv Jugoslavije, Dinamika prijema građe; Arhiv Jugoslavije, Fondovi uništeni tokom NATO bombardovanja 1999. godine).

4 Dostopnost arhivskega gradiva o Antonu Korošču v Arhivu Jugoslavije

Medtem ko so za poznavanje zgodnjega političnega delovanja Antona Korošca v času Avstro-Ogrske ključnega pomena dokumenti, ki jih najdemo v avstrijskih arhivih (Bister, 1992, 273–274), moramo za razumevanje njegove kasnejše politike v Kraljevini Jugoslaviji arhivsko gradivo iskati v Beogradu. Časovno je bilo naše raziskovanje zamejeno s tridesetimi leti 20. stoletja. Arhivsko gradivo o Antonu Korošču, ki ga hranijo v Arhivu Jugoslavije, ni zbrano v posebnem fondu, temveč je razpršeno med več različnimi fondi in mapami znotraj teh.

Na uradni spletni strani arhiva so v formatu pdf dostopni popisi arhivskega gradiva nekaterih fondov, v fizični obliki pa lahko popise najdemo v čitalnici arhiva. Na spletu dostopni popisi arhivskih fondov uporabniku olajšajo delo, saj si ta lahko, že preden dospe v arhiv, pripravi predviden načrt raziskovanja in izbor tistih arhivskih map, ki jih želi pregledati.

Popis arhivskega gradiva bo predstavljen na primeru fonda številka 37, *Zbirka Milana Stojadinovica 1914–1944*, ki je eden izmed fondov Arhiva Jugoslavije, na katerega naletimo, ko raziskujemo politično delovanje Korošca v tridesetih letih dvajsetega stoletja. Stojadinovičeva zbirka je za poznavanje Koroščevega političnega delovanja pomembna, ker je v času njegovega predsedovanja vladi Korošec zasedal

⁹ *Zakon o arhivskoj građi Savezne republike Jugoslavije (1998), Službeni list SRJ br. 12/98, spremembe Službeni list SRJ 13/98; Več o tem (Popović, 1999).*

¹⁰ *Odluka o osnivanju Arhiva Jugoslavije (2009), Uradni list Republike Srbije, št. 15/2009.*

položaj notranjega ministra. Omenjeni popis obsega vsega skupaj kar 454 strani, razdeljenih med pet večjih poglavij:

1. Zgodovinsko opombo, ki je sestavljena iz krajše biografije ustvarjalca zbirke, v našem primeru Milana Stojadinovića, in podrobnega opisa stanja gradiva. Slednji vključuje podatke o količini gradiva, kdaj je bilo to prejeto, kateri dokumenti so bili iz fonda izključeni, kam so bili ti poslani ipd.
2. Strukturo arhivskega gradiva, ki služi kot kazalo za naslednjo poglavje. Kazalo vključuje številko, pod katero najdemo opis posamezne enote, ter stran opisa v popisu.
3. Opis enot, ki je najboljše poglavje popisa, dolgo kar 363 strani. Ob samem opisu tematike, ki lahko predstavlja zgolj poved ali sestavek, dolg več strani, najdemo tudi številko mape in številko opisa.
4. Poglavje Kazalo arhivskega gradiva fonda, ki je sestavljeno iz štirih podpoglavij. Pri raziskovanju precej koristi prvo podpoglavje, imensko kazalo, v katerem so podani podatki o tem, na katerih straneh v popisu (poglavje *Opis enot*) je omenjeno ime Anton Korošec. Sledijo podpoglavja: geografsko kazalo (kjer najdemo omembe določenih geografskih enot, npr. Dravska banovina), institucionalno kazalo (kjer najdemo omembe določenih institucij, npr. Ministrstvo za notranje zadeve) in tematsko kazalo (kjer najdemo omembe določenih tematik, npr. hrvaško vprašanje).
5. Seznam okrajšav (Popovič, 1999).¹¹

Na tem mestu velja opozoriti, da je za delo v Arhivu Jugoslavije zaželeno znanje branja cirilice, saj je v tej pisavi napisanih kar nekaj popisov. Prav tako je znanje cirilice pomembno pri uporabi samega arhivskega gradiva. V fondu 37, *Zbirka Milana Stojadinovića*, je namreč velik del dokumentov zapisan ravno v tej pisavi, v nekaterih primerih gre celo za ročno pisano cirilico, ki je težje čitljiva. Po drugi strani pa je kar nekaj dokumentov napisanih tudi v latinici.

V fondu 37 naj izpostavimo mapo 46. V njej se nahaja zbor dokumentov *Ministar unutrašnjih poslova Anton Korošec*, kjer najdemo pisma, prošnje, korespondence (itd.), ki so nastale v času njegovega delovanja kot notranjega ministra. Omembo si zasluži tudi mapa 11, v kateri med drugim najdemo pismo Antona Korošca Nikoli Uzunoviću o sodelovanju pri skupnem delu v dobro ljudi in države (poslano v času internacije na Hvaru 6. oktobra 1934) ter izjavo *Vsem somišljenikom SLS in zavednim Slovencem* s 7. novembra 1937, ki govori o razočaranju nad delovanjem oblasti proti avtonomiji Slovenije.

Informacije o Antonu Korošču najdemo tudi v fondih, ki zadevajo politične funkcije, ki jih je zasedal (oz. vsaj informacije o zadevah, ki so bile v tistem času v ospredju in s katerimi se je kot minister moral srečati). Kot vemo, je bil Korošec med letoma 1935 in 1938 minister za notranje zadeve, zato lahko podatke iščemo tudi v fondu 14, *Ministarstvo unutrašnjih poslova Kraljevine Jugoslavije*. V fondu najdemo pisma, beležke, zapiske raznih partijskih funkcionarjev, ministrov, poslancev in drugih politikov. Pogoste so tudi prošnje za premestitve, napredovanja, imenovanja ipd. Na uradni spletni strani arhiva je objavljen popis fonda v latinici (Smiljanić). Prav tako je v latinici napisan popis fonda 66, *Ministarstvo prosvete Kraljevine Jugoslavije 1918–1941*, v katerem

¹¹ Popisi arhivskega gradiva niso narejeni po istem vzorcu. Pri večini ostalih predstavljenih popisov v prispevku manjkata 4. in 5. poglavje.

lahko iščemo podatke o dogajanju na področju izobraževanja v času, ko je bil Korošec minister za šolstvo (Kosić).

Dalje naj omenimo fond 38, *Centralni presburo Predsedništva ministarskog saveta*¹² 1929–1941 (1903–1941), v katerem se nahajajo izrezki tiska o pomembnih dogodkih (Milićević). V tem fondu so pri raziskovanju Korošca pomembne predvsem mape 340, 670 in 671, ki vsebujejo prispevke o Korošču, objavljene v domačih in tujih publikacijah, praviloma v časniškem gradivu (npr. Koroščeve punktacije, Koroščev pogreb ipd.). Že hiter pregled slednjih nam pokaže, da Korošec kot politična osebnost ni bil poznan samo na jugoslovanskih tleh, temveč po celi Evropi. V fondu so med drugim shranjeni tudi prispevki, ki so jih tuji mediji objavili ob njegovi smrti in pogrebu. O tem so npr. poročali madžarski *Magyar nemzet*, italijanski *Tribuna Roma*, nemška *Völkischer Beobachter* in *Münchner Neueste Nachrichten* ter švicarski *La Tribune de Geneve*.

Na koncu naj za poznavanje delovanja Kraljevine Jugoslavije omenimo še fond 74, *Dvor Kraljevine Jugoslavije 1918–1948*. V njem najdemo od podatkov o odnosih z drugimi državami, političnih razmerah v državi, gospodarstvu do podatkov o šolstvu, odnosu s cerkvijo itd. Do gradiva tega fonda v času raziskovanja v arhivu ni bilo možno dostopati, saj je bilo v procesu digitalizacije, je pa na uradni spletni strani arhiva dostopen popis fonda, ki v poglavju o opisu enot Korošca omenja pri zagrebških in slovenskih punktacijah (Mićović, 2003, 11).

Podatke o Antonu Korošču lahko najdemo tudi drugod, saj so, kot že omenjeno, »razpršeni« med različnimi fondi Arhiva v Jugoslaviji. Tako smo npr. v fondu 138 *Ministarski svet Kraljevine Jugoslavije* (1918–1941) v mapi 7 našli informacije v zvezi s plačilom pogrebnih stroškov Antona Korošca (1941).

5 Sklepne misli

Preučevanje arhivskega gradiva v Arhivu Jugoslavije o političnem delovanju Antona Korošca v tridesetih letih 20. stoletja lahko raziskovalcu otežita predvsem dve stvari: 1) gradivo je razkrojeno med več fondi, kar časovno podaljša iskanje relevantnih dokumentov, in 2) za delo z arhivskim gradivom je potrebno znanje tiskane in pisane cirilice, pri čemer največji izziv predstavlja čitljivost sicer relativno majhnega dela dokumentov, kjer je cirilica pisana na roko. Ocenjujemo, da je arhivsko gradivo večinoma dobro ohranjeno. Kljub razpršenosti arhivskega gradiva, relevantnega za preučevanje pričujoče tematike, so nam v veliko pomoč popisi gradiva, predvsem tisti, ki so dostopni na uradni spletni strani arhiva, saj nam omogočijo, da del raziskave opravimo že pred vstopom v sam arhiv.

---

¹² *Centralni tiskovni urad Predsedstva Ministrskega sveta Kraljevine Jugoslavije je bil ustanovljen leta 1929. Osrednji tiskovni urad je imel nalogo spremljati tiskovno in radijsko poročanje v državi in v tujini za potrebe ministrskega sveta. Zbiral je vse najpomembnejše podatke in informacije političnega, gospodarskega, finančnega, kulturnega in varnostnega značaja. V državi in pomembnih evropskih/svetovnih centrih je imel stalne dopisnike, s katerimi je sodeloval* (Čapo, 2011, 209).

6 Viri in literatura

- Arhiv Jugoslavije, Dinamika prijema građe, 7. 11. 2022 s spletne strani http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/o_arhivu/organizacioni_razvoj.html#
- Arhiv Jugoslavije, Fondovi uništeni tokom NATO bombardovanja 1999. godine, 7. 11. 2022 s spletne strani http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/arhivska_gradja/fondovi_i_zbirke/fondovi_unisten_i_tokom_nato_bombardovanja_1999_godine.html
- Arhiv Jugoslavije, Organizacioni razvoj, 7. 11. 2022 s spletne strani http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/o_arhivu/organizacioni_razvoj.html#
- Bister, J. F. (1991).** Življenje in delo Antona Korošca do prve svetovne vojne. *Prispevki za novejšo zgodovino: Življenje in delo dr. Antona Korošca: Razprave s simpozija v Mariboru 13. decembra 1990*, 31 (1), str. 5–26. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.
- Bister, J. F. (1992).** Anton Korošec: državnozbornski poslanec na Dunaju. Ljubljana: Slovenska matica.
- Čapo, H. (2011).** Državni represivni aparat na področju Hrvatske od 1918 do 1941: doktorska disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Čuš, F. (2006).** Anton Korošec vodilni slovenski politik v Kraljevini SHS. *Časopis za zgodovinske in narodopisne študije*, 77–NV42 (2–3), str. 21–35. Maribor: Univerza v Mariboru.
- Friš, D., Kovács, A. & Melanšek, T. (2020).** Slovesnosti ob priključitvi Prekmurja h Kraljestvu Srbov, Hrvatov in Slovencev. *Annales: Series Historiae et Sociologia*, 30 (4), str. 657–678. Koper: Zgodovinsko društvo za Južno Primorsko.
- Gašparič, J. (2007).** SLS pod kraljevo diktaturo: diktatura kralja Aleksandra in politika Slovenske ljudske stranke v letih 1929–1935. Ljubljana: Založba Modrijan.
- Gašparič, J. (2021).** Anton Korošec in padec vlade Milana Stojadinovića. O zarotah in zarotnikih. *Studia Historica Slovenica*, 21 (2), str. 435–470. Maribor: Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča.
- Griesser Pečar, T. (2019).** Slovensko slovo od Habsburžanov. *Studia Historica Slovenica*, 19 (2), str. 301–331. Maribor: Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča.
- Kosić, Vasilije, Vranešević, Aleksandra, Ašković, Spasoje (ni datirano). *Ministarstvo prosvete Kraljevine Jugoslavije 1918–1941*. Beograd: Arhiv Jugoslavije.
- Maver, A. in Friš, D. (2018).** Iudica me, deus: duhovniki v politiki na Slovenskem ter v srednji Evropi v prvi polovici 20. stoletja in Anton Korošec. *Acta Histriae*, 26 (1), str. 109–126. Koper: Zgodovinsko društvo za Južno Primorsko.
- Melik, V. (1965).** Volitve na Slovenskem 1861–1918. Ljubljana: Slovenska matica.
- Mićović, Momčilo (ur.) (2003). *Dvor Kraljevine Jugoslavije*. Beograd: Arhiv Jugoslavije.
- Miklavčič, M. (1951).** Zgodovinske ustanove: Splošni zakon o državnih arhivih. *Zgodovinski časopis*, 5 (1–4), str. 241–248. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev.
- Miličević, Milica (ur.) (ni datirano). *Centralni presburo predsedništva ministarskog saveta 1929–1941 (1903–1941)*. Beograd: Arhiv Jugoslavija.
- Mithans, G. (2021).** Anton Korošec in apostolski nuncij Ermenegildo Pellegrinetti : politični katolicizem, manjšinsko vprašanje in konkordat med Svetim sedežem in Kraljevino Jugoslavijo. *Studia Historica Slovenica*, 21 (2), str. 435–471. Maribor: Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča.
- Odluka o osnivanju Arhiva Jugoslavije (2009). Uradni list Republike Srbije, št. 15/2009.

- Pelikan, E. (2021).** Anton Korošec in slovenska manjšina na Primorskem med obema vojnama. *Studia Historica Slovenica*, 21 (2), str. 399–433. Maribor: Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča.
- Perovšek, J. (2019a).** Narodni svet in slovenska samoodločba leta 1918. *Studia Historica Slovenica*, 19 (2), str. 333–367. Maribor: Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča.
- Perovšek, J. (2019b).** Nastanek Države Slovencev, Hrvatov in Srbov 29. oktobra 1918 in njen narodnozgodovinski pomen. *Studia Historica Slovenica*, 21 (2), str. 369–398. Maribor: Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča.
- Perovšek, J. (2021a).** Anton Korošec in štajerski liberalci. *Studia Historica Slovenica*, 21 (2), str. 301–325. Maribor: Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča.
- Perovšek, J. (2021b).** Politične razmere na Slovenskem leta 1920. *Studia Historica Slovenica*, 21 (2), str. 473–502. Maribor: Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča.
- Popovič, P. Jovan (ur.) (1999). Zbirka Milana Stojadinovića. Beograd: Arhiv Jugoslavije.
- Popović, P. J. (1999).** Zakon o arhivskoj građi Savezne Republike Jugoslavije. Sodobni arhivi: XXI. Posvetovanje o strokovnih in tehničnih vprašanjih v arhivih: Referati s posvetovanja v Radencih od 23. do 24. 3. 1999 (str. 293–298). Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.
- Rahten, A. (2018).** Račun brez Korošca? Dileme očeta Jugoslavije ob ustanovitvi Banovine Hrvaške. *Studia Historica Slovenica*, 18 (3), str. 845–881. Maribor: Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča.
- Rahten, A. (2021).** Korošček državnopravni koncept v ustanovni dobi Kraljevine Srbov Hrvatov in Slovencev. *Studia Historica Slovenica*, 21 (2), str. 327–362. Maribor: Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča.
- Rahten, A. (2022).** Anton Korošec: slovenski državnik kraljeve Jugoslavije. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Smiljanić, Kolet (ni datirano). Ministarstvo Unutrašnjih poslova Kraljevine Jugoslavije 1919-1941 (1915-1941). Beograd: Arhiv Jugoslavije.
- Splošni zakon o državnih arhivih (1950). Uradni list SFRJ, št. 12/1950.
- Stavbar, V. (2017).** Majniška deklaracija in deklaracijsko gibanje. Maribor: Založba Pivec.
- Steinbacher, N. in Rahten, A. (2019).** »V boj za staro pravdo!« – ustanovitev in delovanje Samostojne kmetijske stranke do konca zasedanja konstituante. *Studia Historica Slovenica*, 19 (1), str. 71–106. Maribor: Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča.
- Walter, L. (1991).** Politično delovanje Antona Korošca med prvo svetovno vojno – kratak oris. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 31 (1), str. 27–34. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.
- Zakon o arhivskem gradivu federacije (1986). Uradni list SFRJ, št. 11/1986.
- Zakon o arhivskoj građi Savezne republike Jugoslavije (1998). Službeni list SRJ br. 12/98, spremembe Službeni list SRJ 13/98.
- Zakon o Arhivu Jugoslavije (1964). Uradni list SFRJ, št. 48/64.
- Zakon o Arhivu Jugoslavije (1973). Uradni list SFRJ, št. 6/73, sprememba Uradni list SFRJ, št. 18/76.
- Zakon o zveznih upravnih organih arhiva (1956). Uradni list SFRJ, št. 13/1956.

SUMMARY

ARCHIVAL RECORDS IN THE ARCHIVES OF YUGOSLAVIA IN BELGRADE ABOUT ANTON KOROŠEC'S POLITICAL ACTIVITY IN THE 1930S.

Tadeja MELANŠEK, assistant

Faculty of Arts, University of Maribor, Slovenia

tadeja.melansek@um.si

This paper addresses the issue of accessibility of archival records pertaining to Anton Korošec, one of the most influential Slovenian politicians of the 20th century. These records are kept in Belgrade, in Archives of Yugoslavia. Korošec is the last of the great political Slovenian leaders from the clerical ranks, who left an unforgettable mark both on the Slovenian and wider national/Yugoslav political scene. During his long political career, he was active in three countries - Austria-Hungary, the State of Slovenes, Croats and Serbs and the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, later known as the kingdom of Yugoslavia. This is why we must search for information about his political activities in the 1930s, among others, in the former federal archives of the Kingdom of Yugoslavia, today's Archives of Yugoslavia in Belgrade.

The Archives of Yugoslavia is spatially a very large institution that stores in total 847 fonds and collections, in which we find details about the creation, continuance and the dissolution of Yugoslavian states. Among other things, the archives hold records on Anton Korošec, which are dispersed throughout numerous archival fonds presented in the article. Aiding us in our search of relevant archival records are descriptions of archival fonds (which are systematically ordered). The ones pertaining to Anton Korošec are also available in pdf form on the official website of the archives. Future researchers of this topic should be cautioned about the fact that a large portion of documents are written the Cyrillic script, thus the ability to read this type of script fluently is strongly recommended. The author estimates that archival records are mostly well preserved.